דרוש וחידוש בפרשיות השבוע

מתוך הספר 'ישיר ישראל' על התורה

ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה (כג ב)

איתא במדרש תנחומא שספדה במזמור אשת חיל, 'דרשה צמר ופשתים' שאמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה, וצ"ב. ויל"ב עפ"י דברי הזוה"ק שאיסור בגד שטענז הוא משום שהצמר מורה על רחמים והפשתן על דין וכשמערבן מערב כוחות הדין ברחמים וכוחות הטוב והרע עי"ש, וזש"א שדרשה שרה טעם איסור בגד צמר ופשתים ולמדה ממנו שכאשר המה יחד גם הצמר הטוב נאסר ונעשה רע, ומזה יש ללמוד שצריך להפריד את ישמעאל מיצחק שאל"כ גם יצחק יכול להיות כמוהו. שו"ר מבארים כעי"ז.

שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו במבחר קברינו קבור את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבור מתך (כג ו)

העיר הגר"ש קלוגר דתיבת 'ממנו' מיותרת. ונראה דהנה ידוע דבמקום שקוברים בו את הצדיק ברכה הוא לכל סביבתו, וכמש"כ הר"מ אלשיך בביאור הפסוק שנאמר על קבורת יעקב אבינו 'אבל כבד הוא למצרים' דדוקא למצרים כשבאו לקבור את יעקב אבינו היה אבל אבל יושבי כנען שמחו שיקבר יעקב בתוכם, וכן מצינו שכשנפטר הרשב"י התקטטו תושבי ציפורי עם תושבי מירון היכן יקבר, ואעא"ה היה עדיין גר אצל יושבי חת כמו שאמר להם כי מקודם היה בבאר שבע, ולכך אמרו לו לכבודו שהגם שיתכן מאוד שיבאו יושבי באר שבע לטעון ששרה הצדקת צריכה להיקבר בתוכם וינסו למנוע את אברהם אבינו מלקבור את שרה במערת המכפלה, מ"מ איש ממנו עכ"פ לא ימנע מלקבור אותה כאן.

ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי בתוככם לאחזת קבר (שם ט)

לכאורה היה צריך לומר בכסף מלא ימכרנה לי ולא יתננה לי שהרי היתה זו קנייה ולא מתנה. ויבואר לפמש"כ הזוה"ק (קכז:) שהמערה היתה מעיקרא של אברהם ולכך לו נתגלה מעלתה אבל לעפרון לא היה חלק בה ולא לא ידע מעלתה, ואילו היה נודע לא היה מוכרה בכל ממון שבעולם, ולזה אמר אברהם דהגם שיתן לו כסף מ"מ בזה יתננה לי שהיא שלי מעיקרא ואי"ז מכירה.

ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה (שם יט)

כאן כתוב שקבר את 'שרה אשתו' ולעיל כתוב 'ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה' ולא כתוב לספוד 'לשרה אשתו'. וי"ל דשרה כיון שהיתה גדולה בצדקותה ובמעשיה הטובים היה ראוי שיבא אברהם להספידה ולבכותה גם אם לא היתה אשתו אלא מצד גדולת מעשיה, אבל הטיפול בקבורתה מוטל על קרובי המשפחה ובפרט הבעל, ולזה אמר שדאג לקוברה במקום הטוב ביותר ונתעסק בזה לצד היותה 'שרה אשתו'.

עוד יל"ב במשאחז"ל (סנהדרין כב:) אין אישה מתה אלא לבעלה והוא היותר מצטער בזה, והנה הכא בכה אברהם רק מעט עליה (כמש"כ בעל הטורים), ולזה כתיב שבא לבכות לשרה כי לא היה ניכר מהספדו ובכייתו שהיא אשתו כאדם המרבה בבכיה על אשת נעוריו, אבל לקבורתה דאג בכל יכולתו למקום הטוב ביותר ובצורה הטובה ביותר ובזה היה ניכר שקבר את 'שרה אשתו'.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (כד א)

אחז"ל (תענית ב.) ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים, ואיתא בספרים רמז לזה 'ואתה מושל בכל' אותיות הבאות אחר אותיות בכ"ל הם גל"מ, **ג**שמים **ל**ידה **מ**יתה, ע"כ. ואפשר שבא הכתוב כאן לומר שנתן השי"ת לאברהם ג' דברים אלו, גשמים היינו עשירות [וכדברי הגמ' שם ע"ב גשמים היינו פרנסה], לידה היינו בלידת יצחק שהיתה שלא כדרך הטבע, ותחיית המתים שניצל מאור כשדים הגם שהיה ראוי למות שם בדרכי הטבע, ועוד ביצחק שפרחה נשמתו בשעת העקדה וחזרה אליו שוב.

ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ וגו' (שם ג)

ולהלן אמר לו 'ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי' וכתב רש"י (שם) ולא אמר 'ואלהי הארץ' ולמעלה אמר ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ, אלא אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ.

וראיתי מקשים בזה דהלא גם קודם שיצא מארץ מלדתו כתוב 'ואת הנפש אשר עשו בחרן' שאברהם היה מגייר את האנשים ושרה את הנשים, (והאריכו בזה חז"ל בכמה מקומות) ואילו כאן משמע שרק אחר שבא אברהם לארץ הקרה את שם ה' בפי הבריות. וי"ל דמצינו שאחז"ל (תנחומא במדבר טז) שבמשך הדורות של הרשעים שקדמו לאברהם אבינו עלתה השכינה מהארץ למעלה משבעה רקיעים ואברהם אבינו במעשיו התחיל להורידה חזרה לארץ, ועיקר השראת השכינה זהו דוקא בא"י כמש"כ 'ארץ אשר עיני ה' אלהיך בה תמיד וגו', וכן מצינו בכותים שלא שמרו את מצות התורה כשבאו לא"י שנאמר עליהם בנביא ש'לא ידעו את משפט אלהי הארץ' היינו דכאן בא"י ישנה השגחה בלעדית ופרטית של השי"ת ולא כמו בחו"ל (וכמו שהאריך בזה הרמב"ן בפרשת אחרי), ולזה דוקא אחרי שבא אברהם אבינו לא"י והכין ע"י מעשיו מקום לקדושה לנוח והתחילה השכינה

לרדת לארץ נקרא השי"ת אלהי הארץ כי באמת מאותו הזמן גדלה השראת השכינה בארץ.

ויש לדייק עוד מדברי חז"ל 'שהרגלתי שמו בפי הבריות' שהרבה מבני דורו של אברהם ידעו ממציאות השי"ת אלא שהאמינו שהוא עזב את העולם והניחו למערכת השמים ואינו משגיח בו כי אי"ז מכבודו (וכמש"כ המפרשים בכ"מ טעותם של אנשי קדם), אכן אברהם אבינו נטע אש"ל ולימדם שהשי"ת משגיח באופן מלא על הבריה כולה וזן מביצי כינים ועד קרני ראמים ועיניו משוטטות בכל הארץ, וכיון שדבר זה מצינו שעשה אברהם אבינו בא"י כמש"כ 'ויטע אש"ל בבאר שבע' לזה שם הרגיל ביותר את שם ה' יתברך בפי הבריות לומר שהוא משגיח בהם ושמוע דבריהם וניתן לשאת ולתת עמו ואינו רק אלהי השמים ממעל אלא גם אלהי הארץ מתחת והוא שולט ומשגיח על הכל ע"י האכילה ושתיה שנתן להם ואזי נקרא גם אלהי הארץ.

ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם (שם כב)

פרש"י (ומקורו ממדרש ברא"ר) 'שני צמידים' רמז לשני לוחות מצומדות 'עשרה זהב משקלם' רמז לעשרת הדברות שבהן. ויש להבין מדוע רימז לה ענין שני לוחות הברית דוקא בשעה שנתן לה את הצמידים.

ונקדים את דברי המדרש בשה"ש (פ"ד) שאומר בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה שישה פעמים בשה"ש ועוד ארבעה בנביאים (ומונה והולך שם את כל הפסוקים) וכנגדן לבש הקב"ה עשרה לבושין (עי"ש שמביא פסוקים ע"ז) כדי להפרע מאוה"ע שבטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצומצמים עליהם ככלה, וצ"ב וכי רק עשרת הדברות רצו אוה"ע לבטל מישראל והלא ניסו לבטל מהם את כל התורה, ומשמעות דברי המדרש דמ"מ היה להם ענין מיוחד לבטל מהם עשרת הדברות ויש להבין דבר זה.

והנה ידוע דע"י מעמד הר סיני וקבלת התורה כביכול נתחתנו ישראל עם השי"ת וכמו שאמרו 'ביום חתונתו' זה מתן תורה ובעוד מאמרים רבים, ונראה שבעשרת הדברות ששמעו מפי הגבורה לעיני כל העם היה זה בחינת קידושין שכמו שבקדושין הבעל מפריש את האישה מכל העולם ומייחד אותה אליו (תוס' קידושין ב:), כן בעשרת הדברות אמר אותם השי"ת לעיני כל לעם ישראל שבדברים אלו שהם יסוד התורה, המה נעשים העם שלו ומובדלים מכל אומה ולשון שלא זכו לכך ומתייחדים אליו לעבודתו, והנישואין היו אח"כ במה שקיבל משה את כל התורה כולה במרום מאת השי"ת בסתר בבחינת נישואין שזה הכנסה לביתו.

ולפי"ז נבין את דברי המדרש שלפי שנתקדשו ישראל בעשרת הדברות ונעשו על ידם ככלה של השי"ת, לכך כנגדן נקראו בעשרה מקומות כלה, ולפי שבאלו הדברים הובדלו מכל אומה ולשון ונתייחדו להשי"ת, לכך רצו אוה"ע לבטל אותם מהם במיוחד כיון שנתקנאו בהם שזכו להתקרב להשי"ת, וכנגדן לבש השי"ת עשרה לבושין להפרע מהם.

והנה אליעזר היה שליח לקידושין (כמבואר במסכת כלה הובא בתוספות כתובות ז:), וקידש את רבקה באותם שני צמידים (כמש"כ רס"ג בביאורו הארוך ורבינו יונה בפירושו עי"ש, ועי' בחזקוני), וקידש אותה בהם כדי לרמוז לה שעתידים צאצאיה להתקדש להשי"ת בשני לחות הברית ועשרת הדברות.

ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך (שם נח)

איתא בתנא דבי אליהו (רבה פכ"ז): 'אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות', לא גלגל והוציא הקב"ה את ישראל ממצרים אלא בשביל שרה רבקה רחל ולאה וכו', ובשכר שאמרו לה לרבקה 'התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך' ונתנה בטחונה על הקב"ה. ויש להבין מדוע גדולה זכות זו כ"כ שבשבילה יצאו ישראל ממצרים.

ונראה דהנה יש להבין מדוע ענתה בלשון תקיפה 'אלך' שפרש"י אפילו אם לא תרצו, הלא שאלו לרצונה בלשון יפה, ובפרט שהיא לוקחת בזה סיכון שמא יראו שאינה מחשיבה את דעתם וישנאוה, ואולי לא תמצא חן גם בעיני יצחק ותצא קרחת מכאן ומכאן.

אלא שרבקה הצדקת שהיתה בבית רשעים עובדי ע"ז, עז היה רצונה לעוזבם ולדבוק בדת האמת ועבור זה רצתה לנתק עמהם כל קשר ולא להישאר שם כלל, אלא ללכת במס"נ בכל אופן ליצחק, ובזה שמה בטחונה בשי"ת שהיות וכוונתה לטובה שלא יעזבה ותזכה באמת להינשא ליצחק.

והנה בני ישראל ביציאת מצרים הוצרכו ללכת אחרי השי"ת בלי שום צידה לדרך אלא בביטחון גמור בו יתברך, וכמאמר הכתוב 'זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה', וכח זה שאבו ישראל מאימם רבקה שבשביל רצונה לדבוק בה' ובתורתו הלכה בלי חשבונות כלל אלא בביטחון גמור, וזה המכוון שיצאו ישראל בזכות שאמרה רבקה אלך.

ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (שם סג)

במסכת פסחים (פד.) מבואר שאותו שדה היינו הר המוריה שיצחק קראו שדה, וצ"ב דבפסוק קודם כתוב 'ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב' וביאר הרמב"ן שהיה גר בעיר באר שבע שנמצאת בדרום א"י, וא"כ כיצד שייך לומר ויצא יצחק לשוח בשדה דמשמע שאגב דרכו הלך להתפלל שם הלא המרחק מבאר שבע להר המוריה מרחק גדול הוא מהלך כמה ימים ולא מספיק לזה יציאה בעלמא, וראיתי בהעמק דבר שפי' מעצמו שבודאי אין הכוונה שהלך להתפלל ממש בהר המוריה אלא שהתפלל תחת אילן אחד ועיניו וליבו היו כנגד הר המוריה ולפי"ד ניחא שבאמת לא הלך יצחק מרחק גדול אלא במחשבתו כיון כך, ולדבריו יתבאר מאמר הכתוב ויצא יצחק מלשון 'צא מאצטגנינות שלך' והיינו שיצא מפשטות דעתו ויצא בדעתו ממקום שנמצא בו להר המוריה.